

Pedagogisch-didactisch handelen op de Stichtse Vrije school

Het ontwikkelen van de leerling tot een vrij mens met idealen, vanuit de eigen levensvragen

Werken vanuit onze kernwaarden

De kernwaarden van onze school zijn van invloed op onze visie op het pedagogisch-didactisch handelen. Onze kernwaarden ¹zijn:

1. De ontwikkeling van onderwijs en medewerkers. *Hier werken we aan;*
2. Een spirituele visie op de menselijke ontwikkeling (leeftijdsweg, mens als geheel). *Dit is voor ons de bron van wijsheid;*
3. Een kunstzinnige pedagogie: opvoedkunst (de leraar is ontwerper van de lesinhoud). *Hierin willen wij bekwaam zijn;*
4. Een open en veilige leergemeenschap. Dit is voor ons voorwaardelijk om te komen tot ontwikkeling. We willen een inclusieve gemeenschap zijn waarin geldt: *ieder wordt gezien, ieder hoort erbij en ieder doet ertoe.*

Deze kernwaarden zijn vertaald naar een visie op ons onderwijs en onze onderwijsorganisatie:

- Wij vormen een uitdagende leergemeenschap van leerlingen, medewerkers en ouders;
- Wij vormen een school met wortels in de antroposofische menskunde en met een visie op modern, vernieuwend vrijeschoolonderwijs;
- Wij staan actief in de wereld en komen op voor de pedagogische ruimte;
- Wij zien de leraar als ontwerper van de lesinhoud.

Uitdagende leergemeenschap

Op onze school werken wij in een gemeenschap van leerlingen, medewerkers en ouders (ieder vanuit hun eigen specifieke rol) aan een omgeving waarin mensen zich breed kunnen ontwikkelen. Hierin staat de menselijke factor centraal in het leerproces. Wij zijn ervan overtuigd dat oprechte betrokkenheid en langdurige relaties tussen mentor en leerling bijdragen aan motivatie en ontwikkeling.

Leerlingen starten in een heterogene verlengde brugklas (drie leerwegen bij elkaar) van drie jaar. Deze klassen vormen de stamklas waarin leerlingen gedurende hun gehele schoolloopbaan bepaalde periodes en lessen blijven volgen. Leerlingen leren op deze manier met verschillen om te gaan en elkaars kwaliteiten te zien.

Klassenleraren/mentoren blijven meerdere jaren verbonden aan dezelfde klas. In klas 7 en 8 verzorgt de mentor een groot deel van het lesprogramma. Zo leert hij/zij de leerlingen goed kennen en ontstaat er een stevig pedagogisch fundament. Vanaf klas 9 krijgt elke klas opnieuw een mentor die twee tot vier jaar meeloopt. Hiermee creëren we een veilig en persoonsgericht klimaat waarin leerlingen zich gezien voelen en zich optimaal kunnen ontwikkelen.

¹ Houvast en perspectief, Strategisch Beleidsplan SGVVS 2023 e.v.

Binnen het vrijeschoolonderwijs werken we vanuit een *growth mindset* en benaderen we het leerproces met positiviteit. We geloven in de groeikracht van iedere leerling. De nadruk ligt niet op cijfers, maar op mondelinge feedback en de persoonlijke ontwikkeling van de leerling².

Deze visie geldt ook voor onze leraren. We hechten veel waarde aan het zijn van een leergemeenschap waarin vakdidactische en pedagogische deskundigheid centraal staat. Leraren zijn niet alleen goed onderlegd in de vakinhoud en algemene didactiek, maar werken ook met ritme, structuur en symboliek in hun lessen. Zo ontstaat een onderwijsomgeving waarin hoofd, hart en handen in balans zijn. Deze onderwijsomgeving faciliteren wij in onze onderwijsteams, de vakgroepen en via onze pedagogische vergadering.

Vrijeschoolonderwijs: antroposofische menskunde

Aan vrijeschoolonderwijs ligt een mensbeeld geïnspireerd vanuit de antroposofische levensbeschouwing ten grondslag. De pedagogisch-didactische visie is hierop gebaseerd. Vanuit dit mensbeeld kijken we steeds naar de ontwikkeling van de volledige leerling; dat wil zeggen de leerling als denkend, voelend en handelend wezen. We gaan er daarnaast van uit dat iedere leerling eigen talenten en ontwikkelingsvraagstukken heeft.

Ons onderwijs heeft tot doel bij te dragen aan een evenwichtige en brede persoonlijke ontwikkeling van de leerling en de jongvolwassene. Uitgangspunt is dat deze ontwikkeling verder gaat dan het aanleren van cognitieve vaardigheden en kennis. Het onderwijs is ook nadrukkelijk gericht op vorming van de leerling in sociaal, persoonlijk en kunstzinnig opzicht; daarbij gaat het bijvoorbeeld om sociale vaardigheden, inzicht in wie je bent en wat je kunt, moraliteit, verantwoordelijkheid, inventiviteit, originaliteit, creativiteit.

Vanuit de antroposofische menskunde is het aanspreken van de drieslag denken-voelen-willen essentieel om leerlingen te laten komen tot die brede ontwikkeling. Dit geldt zowel voor het geheel aan vakken en lesstof die leerlingen ervaren, als voor de wijze waarop leraren leerlingen pedagogisch en didactisch benaderen: zij stimuleren het ervaren en leren met hoofd, hart en handen en leven dit in hun eigen handelen voor. Leraren dragen daarbij nadrukkelijk zorg voor enerzijds het begeleiden van de ontplooiing van elke leerling volgens de eigen aanleg en anderzijds het bijbrengen van de nodige kennis en vaardigheden om in de samenleving van morgen een eigen weg te kunnen vinden.

De antroposofische drieslag *denken, voelen en willen* sluit aan bij drie doeldomeinen van ontwikkeling zoals Biesta (2010 & 2015)³ deze omschrijft: socialisatie, kwalificatie en subjectwording. Kwalificatie en socialisatie gaan over *wat* je kunt en doet en over *wie* je bent, terwijl subjectwording gaat over *hoe* je je in de wereld manifesteert.

² Zie ook onze visie op toetsing [Toetsen, \(school\)examens en voortgangsrapportages](#)

³ Biesta, G. (2015). *Het prachtige risico van onderwijs*. COUTINHO. Biesta, G. (2010). *Good education in an age of measurement: Ethics, politics, democracy*. Routledge.

Vanuit zijn **kwalificatiefunctie** richt het onderwijs zich op het bieden van (leer)ervaringen waardoor leerlingen kennis, vaardigheden en attitudes ontwikkelen waarmee zij later toegang verwerven tot (met name het economische domein van) de samenleving. Het bekwaam in cognitief opzicht staat centraal; ervaringen binnen dit domein wakkeren dan ook met name het denken aan.

Vanuit zijn **socialisatiefunctie** biedt het onderwijs de leerling ervaringen waardoor hij in staat is om de specifieke normen, waarden, tradities en gedragingen eigen te maken die uitdragen wat de samenleving van belang acht. Socialisatie-ervaringen spreken het voelen aan en geven aandacht aan sociale verbondenheid, identiteitsontwikkeling en zaken als burgerschap.

Subjectwording raakt aan de pedagogische opdracht om de leerling te helpen om op een volwassen wijze in de wereld te kunnen staan. Zij handelt over autonomie-ervaringen en -ontwikkelingen die nodig zijn om tot (volwassen) wilsontwikkeling te komen. Waar kwalificatie- en socialisatieprocessen gericht zijn op het invoegen van de leerling in de bestaande orde, vraagt het subjectwordingsproces juist dat de leerling zich daarvan gaat losmaken om zich er vervolgens vanuit de vrije wil weer mee te verbinden.

Een belangrijke basis van vrijeschoolonderwijs is het werken met leeftijdsfases: per leeftijdsfase onderscheiden we hoofdthema's in wat leerlingen meebrengen en laten zien aan ontwikkeling, aan motiverende behoeftes en aan ontwikkelingsopdrachten.

Tabel 1 Hoofdthema's per leeftijdsfases

	1e fase	2e fase	3e fase
Leeftijd	0-7 jaar	7-14 jaar	14-21 jaar
Ontwikkelingsuitdaging	Vanuit (kinderlijke) willen het voelen ontwikkelen	Vanuit voelen het denken ontwikkelen	Vanuit voelen en denken het (volwassen) willen ontwikkelen
Motivatie tot leren	De leraar in vertrouwen willen nabootsen	De leraar als liefdevolle autoriteit willen ervaren en navolgen	Stapsgewijs willen verzelfstandigen
Onderwijservaringen	Meedoen; handelingsgericht	Beleven; Ervaringsgericht	Feitelijk; gericht op oordeelsvorming
Behoeftes	Verbondenheid	Competentie	Autonomie
Centrale doeldomein	Socialisatie	Kwalificatie	Subjectwording

Door ons onderwijs vanuit deze ontwikkelingsfasen vorm te geven, sluiten de onderwijservaringen van leerlingen aan bij de drie menselijke basisbehoefte voor gezond menselijk functioneren en ontwikkeling zoals geformuleerd in de zelfdeterminatietheorie van psychologen Edward Deci en Richard Ryan (2000)⁴. In hun theorie over menselijke zelfbeschikking, onderscheiden zij drie psychologische basisvoorwaarden: bekwaamheid, verbondenheid en autonomie. Als mensen ervaren dat zij bevredigd worden in deze behoeften, heeft dit onder andere een positieve invloed op hun persoonlijke groei, hun integriteitsbeleving, hun welbevinden en de wijze waarop zij gemotiveerd zijn tot handelen (Vansteenkiste & Soenens (2015)⁵. Dit geldt overigens niet alleen voor leerlingen, maar ook voor onderwijsprofessionals.

⁴ Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). *The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior*. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268.

⁵ Vansteenkiste & Soenens (2015): Vitamines voor groei; ontwikkeling voeden vanuit de Zelf- determinatie theorie.

Actief in de wereld

Wij streven ernaar dat leerlingen uiteindelijk het vermogen tot zelfontwikkeling ontwikkelen, zodat zij zelf betekenis en richting kunnen geven aan hun leven. Dit vraagt niet alleen om kennis en vaardigheden, maar ook om inzicht. Daarvoor is zowel een open blik naar de wereld om hen heen als een reflecterende blik naar binnen essentieel.

De inhoud en vorm van de lessen, de manier waarop leraren het onderwijs verzorgen en de leerlingen benaderen, én de wijze waarop de schoolgemeenschap wordt vormgegeven, zijn allemaal gericht op het ondersteunen van die open en onderzoekende houding. De leraar draagt bij aan een leeromgeving die rijk is aan zingeving, waarin de leerling ervaart dat wat hij of zij leert betekenis heeft – voor zichzelf én voor de wereld.

Daarnaast is het belangrijk dat leerlingen weten wat er speelt in de samenleving, en inzicht hebben in bestaande structuren en ontwikkelingen. Niet om zich daarbij neer te leggen, maar om zich daartoe te kunnen verhouden en bij te kunnen dragen aan vernieuwing en verandering. Ons doel is dat leerlingen toegerust zijn om mede vorm te geven aan de maatschappij.

Wij willen dan ook dat onze leerlingen letterlijk actief zijn in de wereld. Dit komt onder meer tot uiting in de verschillende stages die zij lopen, de schoolreizen die we maken en de bezoeken aan musea, maatschappelijke organisaties en andere relevante instellingen.

Leraar als ontwerper

Het vrijeschoolcurriculum is uitgewerkt in een doorlopend leerplan voor vier- tot achttien jaar waarin vanuit menskundig inzicht (o.a. vanuit de leeftijdsfasen) per leerjaar wordt aangegeven wat in de ontwikkeling gebracht kan worden. De leerdoelen en eindtermen van dit voortgezet vrijeschoolcurriculum sluiten aan bij de van overheidswege voorgeschreven doelen en eindtermen.

Vanuit het leerplan, de leeftijdsfasen en het waarnemen van de leerlingen stelt de leraar vast wat in het onderwijsproces aan de orde moet komen. Het is vervolgens ook aan de leraar om binnen de lessen te differentiëren naar de individuele ontwikkelingsbehoeften van de leerlingen.

De leraar als ontwerper gaat daarnaast over de professionele ruimte en de zeggenschap van de leraar over het ontwerp en de uitvoering van zijn lessen; zelf keuzes kunnen maken in de pedagogische en didactische aanpak en in het gebruik van de onderwijsmiddelen. Een belangrijk uitgangspunt hierbij is dat de leraar levend onderwijs geeft. Dit houdt in dat leraren met relatief weinig lesmethoden werken zodat de lesstof levend blijft en er sprake is van persoonlijke overdracht van de leraren. Op deze manier is de leraar als ontwerper van de lesinhoud in staat aan te sluiten bij de individuele ontwikkelingsweg van iedere leerling.

Leraren die deze lessen geven ontwikkelen zich hierin op persoonlijk en professioneel vlak. Opvoedkunde wordt zodoende opvoedkunst. We ervaren de leraren als kunstenaars voor de klas die op eigen, professionele wijze recht doen aan hun vak en aan de leerlingen. Daarin geven zij als volwassene het goede voorbeeld aan de leerling. Een mens is immers nooit uitgeleerd en is altijd in ontwikkeling. Zie hiervoor ook [het professioneel statuut](#).

Hoe ziet dat er in de praktijk uit?

Middenbouw (Klas 7 en 8)

De middenbouw kenmerkt zich door heterogene groepen bestaande uit drie verschillende leerwegen, veelzijdige ontwikkeling in denken, voelen en willen, aandacht voor de eigenheid van de individuele leerling en opvoeding tot zelfstandigheid.

De klassenleraren van klas 7 en 8 geven naast de periodelessen en een deel van de vaklessen aan hun eigen klas, enkele periodes en vaklessen in de parallelklassen. Zij hebben regelmatig overleg over lesinhoud en andere pedagogische en didactische zaken tijdens het wekelijkse klassenleraaroverleg. Daar worden casussen rondom klassen en leerlingen besproken maar ook worden jaarfeesten vormgegeven en wordt de periode-inhoud herschreven naar de huidige tijd.

Er wordt speciale aandacht besteed aan de didactiek die nodig is voor de middenbouw. In de middenbouw wordt gewerkt met een aantal vaste afspraken die elke les terugkomen. Deze afspraken zijn:

- Bij binnenkomst geven de leerlingen een hand aan de docent en gaan zitten op hun plaats;
- De telefoon wordt aan de start van de dag ingeleverd;
- Indien sprake is van een periodeles dan volgt de ochtendspreuk, staand achter de stoel;
- De les wordt opgestart evt., een opmaat met muziek. Daarna wordt het lesdoel genoemd en op het bord geschreven, Ook wordt teruggeblikt op de vorige dag;
- De lesinhoud vindt plaats met differentiatie op tempo en niveau. De les heeft een ademend karakter d.m.v. het aanspreken van afwisselend het denken, het voelen en het willen. Hierdoor wordt de lestijd zo efficiënt mogelijk benut. Growth mindset wordt ten alle tijden toegepast;
- De les wordt afgesloten met een terugkoppeling van het lesdoel. We vragen na wat geleerd is;
- Huiswerk wordt op het bord geschreven en mondeling toegelicht en ook in Magister gezet. Leerlingen schrijven 'het huiswerk in hun agenda'⁶;
- Indien pauze; leerlingen zetten hun stoel op de tafel en staan achter hun stoel totdat de leraar heeft afgesloten;
- De leerlingen geven bij het afscheid de leraar een hand bij de deur.

De zevende en achtste klassen hebben een eigen lokaal, waar de meeste lessen gegeven worden. Daarnaast wordt er gebruik gemaakt van een klassenplattegrond. De leraar bepaalt welke leerlingen naast elkaar zitten. Dit werkt een goede werksfeer in de hand.

Omdat de klassenleraar twee jaar meegaat met de klas, kent deze de klas door en door waardoor de leerlingen zich gezien, geborgd en verbonden voelen. Vanzelfsprekend wordt er in de eerste maanden van de 7^e klas gewerkt aan groepsvorming. Veiligheid in de klas en in de school is daarin een belangrijk thema. Vanuit veiligheid kan er geleerd worden.

Verschillen tussen leerlingen in kennis, inzicht en vaardigheden leveren didactische uitdagingen op in de klas, met name bij talen en wiskunde. Door verschillende werkvormen en uitdaging- en beoordelingen naast elkaar in de klas te hanteren, met behoud van de heterogene groep, kan toch harmonieus en effectief worden samengewerkt. Er wordt summatief en formatief getoetst met behulp van basis- en plusopdrachten. Wij noemen dit 'differentiatie binnen de klas'. Het vak wiskunde vormt hierop een uitzondering. Hier wordt halverwege het schooljaar van klas 8 in tempogroepen lesgegeven.

Tijdens periode- en vaklessen wordt gestreefd naar een goede balans tussen het denken, het voelen en het willen. Dit wordt op de volgende manieren in praktijk gebracht:

- Het *nadenken* over de lesstof en het toepassen van de opgedane kennis;
- Het *voelen* van de lesstof via de beleving, de emotie en/of het kunstzinnige. Als een leerling geraakt kan zijn door de lesstof zorgt dat voor verbinding met die lesstof ;

⁶ Leerlingen hebben in de 7^e klas en tot halverwege 8^e klas nog geen toegang tot magister. Dit is om het proces van plannen bij leerlingen beter tot ontwikkeling te laten komen. Zie bijlage 1 voor meer informatie.

- Het *willen* of ook wel het doen van een activiteit gaat over het op de grond/op papier krijgen van de lesstof via verschillende invalshoeken en werkvormen. Dus niet alleen maar via het hoofd, het (na)denken.

Een leerling krijgt zo de tijd om stof te laten landen, zich eigen te maken.

Bovenbouw (klas 9 t/m 12)

In klas negen krijgen de klassen een nieuwe mentor. Deze gaat mee tot en met de twaalfde klas. Aan het eind van de negende klas wordt de definitieve studierichting bepaald; vmbo-tl, havo of vwo. Vanaf klas tien werken de niveaugroepen toe naar het examen. De 'stamklassen' zoals deze vanaf klas zeven zijn gevormd, treffen elkaar nog tijdens de periodelessen, gym, maatschappijleer en muziek. Wij vinden het belangrijk dat leerlingen zich ook in heterogene groepen uiteen blijven zetten. Dit omwille van de diversiteit in zienswijze en aanpak van vraagstukken die dit met zich meebrengt en die zij in het verdere leven ook op die manier zullen tegenkomen. Tijdens de andere lessen sluiten de leerlingen aan bij hun betreffende niveaugroep.

Een vaste, didactische opbouw van de lessen is als volgt:

- Bij binnenkomst geven de leerlingen een hand aan de docent, en gaan zitten op hun plaats;
- Indien sprake is van een periodeles dan volgt de ochtendspreuk, staand achter de stoel;
- De les wordt opgestart met het noemen van het lesdoel en de terugblik op de vorige dag
- De lesinhoud vindt plaats met differentiatie op tempo en niveau. De les heeft een ademend karakter d.m.v. het aanspreken van afwisselend het denken, het voelen en het willen. Hierdoor wordt de lestijd zo efficiënt mogelijk benut. Growth mindset wordt ten alle tijden toegepast;
- De les wordt afgesloten met een terugkoppeling van het lesdoel. We vragen na wat geleerd is;
- Huiswerk wordt op bord geschreven en mondeling toegelicht en ook in Magister gezet;
- De leerlingen geven bij het afscheid de leraar een hand bij de deur.

Tijdens periode- en vaklessen wordt gestreefd naar een goede balans tussen het denken, het voelen en het willen. Dit wordt op de volgende manieren in praktijk gebracht:

- Het *nadenken* over de lesstof en het toepassen van de opgedane kennis;
- Het *voelen* van de lesstof via de beleving, de emotie en/of het kunstzinnige. Als een leerling geraakt kan zijn door de lesstof zorgt dat voor verbinding met die lesstof;
- Het *willen* of ook wel het doen van een activiteit gaat over het op de grond/op papier krijgen van de lesstof via verschillende invalshoeken en werkvormen. Dus niet alleen maar via het hoofd, het (na)denken.

Een leerling krijgt zo de tijd om stof te laten landen, zich eigen te maken.

Waar liggen onze ambities?

Het pedagogisch-didactisch handelen van leraren willen we verder versterken en ontwikkelen door middel van de O&R-cyclus, teaminterviews en lesbezoeken. Zie hiervoor ook de diverse [kijkwijzers lesbezoek](#).

Het verstevigen van onze pedagogische en didactische gewoontes. We willen de bestaande onderwijskundige gewoonten in onze school verder verstevigen. Dit doen we door eenduidigheid te bevorderen in het toepassen van onze schoolregels en door extra aandacht te geven aan het versterken van het pedagogisch fundament in de middenbouw. Deze basis willen we vervolgens consequent

doortrekken naar de hogere leerjaren. Dit alles draagt bij aan een veilig en voorspelbaar leerklimaat, iets wat in deze tijd extra aandacht vraagt.

We stimuleren een growth mindset en werken aan een onderwijscultuur met hoge verwachtingen richting leerlingen. Daarom zijn we in het schooljaar 2023-2024 gestart met 'kansrijk adviseren', met name richting de vwo-stroom.

Jaarlijks starten meerdere nieuwe collega's op onze school, terwijl ook ervaren collega's afscheid nemen. Deze laatste groep beschikt over waardevolle kennis en ervaring binnen het vrijeschoolonderwijs. De komende jaren willen we deze kennis inzetten om nieuwe leraren goed te laten landen in het vrijeschoolonderwijs. Dit doen we door een uitgebalanceerde interne opleiding aan te bieden over de antroposofie en het vrijeschoolonderwijs. Deze opleiding wordt jaarlijks geëvalueerd en verbeterd, onder andere via de eerste- en tweedejaarscursussen. Daarnaast geven we in vergaderingen expliciet toelichting op hoe wij vanuit de antroposofie werken en hoe dit concreet zichtbaar is in de dagelijkse lespraktijk.

Bijlage 1

Magistergebruik in de Middenbouw

Doel:

De leerlingen in de Middenbouw meer zelfverantwoordelijkheid geven voor het plannen en bijhouden van hun werk.

Werkwijze:

Agenda:

Leerlingen werken in klas 7 en 8 in een papieren planagenda, die speciaal voor de Middenbouw ontwikkeld is. Aan het einde van iedere les vullen ze hun huiswerk in. Tijdens de studielessen leren ze onder de bezielde leiding van hun klassenleraar hun huiswerk te plannen. Op die manier proberen we de leerlingen te helpen overzicht te krijgen over hun werk.

Huiswerk wordt zoveel mogelijk een week vooruit opgeven. Dat geldt voor de vaklessen en het periodewerk waar mogelijk. Zo zien de leerlingen ruim van te voren, wanneer ze veel huiswerk hebben en kunnen ze hiermee rekeningen leren houden in hun planning.

Magister:

Leerlingen in klas 7 en de eerste helft van klas 8 hebben geen toegang tot Magister. Zij werken uitsluitend met hun papieren agenda en schrijven het huiswerk over van het bord.

Alle leraren (vakleraren en periodeleraren) schrijven het huiswerk aan het einde van week voor de week erop rechts onder op het bord. Daarnaast zetten ze het huiswerk altijd in Magister, zodat ouders of huiswerkbegeleiding op de hoogte zijn van het huiswerk.

Ouders hebben wel toegang tot Magister om zo eventueel hulp te kunnen bieden bij het plannen van het huiswerk. De verantwoordelijkheid voor het bijhouden van het huiswerk in de agenda blijft bij het kind liggen.

Aansluiting naar de bovenbouw:

In de tweede helft van de 8e klas gaan leerlingen onder begeleiding van de klassenleraar leren hoe ze om moeten gaan met Magister. Ze gaan dan tijdens de studielessen naast hun papieren agenda gebruik leren maken van Magister. Daarbij blijft de papieren agenda hun planinstrument. Zo proberen we de leerlingen goed voor te bereiden op de werkwijze in de 9e klas (het gebruik van Magister & een agenda) en tevens het overzicht te houden over hun werk.